

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
(ગુજરાત કોપીરાઈટ વિભાગ)

અનુક્રમાંક **૭૨૪** કિંમત

ગ્રંથનામ **હિંદુસ્તાનના સંખેપ
ઇતિહાસ**

ઘડાંક

હિંદુસ્તાનનો સંક્ષેપ ઈતિહાસ.

મોરીસ તથા એલફ્રીડ ન સાહેબોના ઈતિહાસ
ઉપરથી બાબકોને મોટે ટુંકામાં,

~~મુબઈ મુબઈ મુબઈ~~

મુબઈ

ઈમ્પીરીઅલ પ્રેશમાં છાપીયું છે,

કીમત ત્રણ આના.

ફરીથી છપાવવાનો હક માલિકોએ રાખેલા છે.

શને ૧૮૭૩.

વનાર તથા વેચનાર મુબઈ કાલકા દેવી
રાંમવાડી પાસે ઈશ્વરદાસ લાયબ્રેરી વા
સેધી મલશે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-મેમ્બર
૭૬૪

હિંદુસ્તાનનો સંક્ષેપ ઇતિહાસ.

દેશનું વર્ણન.

ફારસી ભાષામાં હિંદુસ્તાન એટલે ઇરાણથી કાળા માણસનું રહેથાણ.

ઉત્તરમાં હિમાલય પર્વત ; પૂર્વમાં બ્રહ્મપુત્રી નદી, અને આરેકાનનો ડુંગર ; અગ્નીકોણે અગર ક-ઈક પૂર્વમાં બંગાળાનો ઉપસાગર ; દક્ષિણમાં હિંદી માહાસાગર ; અને પંસચિમમાં સિંધુ નદી ; એવી રીતે હિંદુસ્તાનની સીમા છે.

દક્ષિણમાં કન્યા કુમારી કેપથી તે ઉત્તરમાં હિં-માલયની શિખર શુધી આ દેશની લંબાઈ ૧૮૮૦ મૈલ, પૂર્વ પસચિમની પોહલાઈ ૧૧૨૦ મૈલ ; અને ક્ષેત્રફળ સુમારે ૧૨૮૦૦૦૦ ચોરસ મૈલ છે.

પર્વતો.

હિમાલય, સહ્યાદ્રિ, વિંદ્યાદ્રિ, અખલી, ચિતુર,

(૪)

હારાવતી, સાતપુડા, રાજમહાલ, ઇત્યાદિ પર્વતોછે,
તેમાં હિમાલયની હાર પૃથવી મધ્યે સર્વેથી જમીછે.

નદીયો.

ગંગા, સિંધુ, અહમપુત્રી, નર્મદા, તાપી, મહાન-
દી, મહીનદી, સાબરમતી, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, ઘટ-
પ્રભા, મળપ્રભા, ભીમા, કાવેરી, પ્રવરા, એવી,
અણીક નદીયો, અને નદ હિંદુસ્તાનમાંછે.

સરોવરો.

ચિલ્કા, કોલેર, પલીકત, હોનાવર, સાબર, તા-
લ, માનસ, માનસખળ, ઉલુંર, ઇત્યાદિ, સરોવરોછે

નાહાની સામુદ્ર ધુનીયો.

સિંહલદવીપથી ઉત્તર ટોચ અને હિંદુસ્તાનનાં
મધ્યે પાલક નામની સામુદ્રધુનીછે. અને રામેશ્વર
અને હિંદુસ્તાનનાં મધ્યે નાહાની સામુદ્રધુનીછે,

અખાત, ઊપસાગર.

કચ્છનો, અંખાતનો, મનારનો, એ ત્રણ અખાતો હિંદુસ્તાનમાંછે. અને બંગળા ઉપસાગર એ એક ઉપસાગરછે.

ઊષણતા.

હિંદુસ્તાનમાં સર્વ જગ્યાની હવા ગર્મ સરખી નથી. મુંબઈની હવાનું વજન આસરે ૮૨ અંશ અને નિલગિરિની હવાનું વજન ૫૬ અંશછે.

ઊત્પન.

ઘઉં, સતૂ, ખરગ, ચોખ્ખા, અલસી, ચણા, તૂવર, જીવાર, બાજરી, મકાઈ, રાઈ, સેરડી, રૂઠિ, ગળી, તલ, એલચી, આદુ, મરી, હલદ, નેશ્ટી-મંચ, તંમાકુ, શણ, ખસખસ, આંબા, ફણસ, નારીયળ, સોપારી, દરાક્ષ, અનેનાસ, અંજીર, નારંગી, ઇત્યાદી ; બાવળ, શીસમ. સાગ, બાંબુ આ મલી, જામલી, અનેક પ્રકારના લાકડા થાયછે.

(૬)

જનાવરો.

વાઘ, હાથી, સીતા, રાનીડુંકર, કોહલા, તરસ, સિંહ,
ગવા, રીછ, દીપડા, સસલા, વાંદરા, રાનીગો, ઇત્યાદી
વન્યજનાવરો છે ; ઘોડા, ઘઘેડા, હાથી, ગિંટ, ખેલ, ગાય,
ડુંકર, ભેંસ, પાડા, બકરી, બકરા, ખીલાડી, કુત્રા, ઇત્યા-
દી, ગ્રામી જનાવરો છે. કાચખા, માંછલા, ખેડડા,
ઇત્યાદી પાણીના જીવ છે ; ચલ્લા, કાગડા, પોપટ,
કબુતર, ઇત્યાદી, પક્ષી ; સાપ, વીંછુ, ઇત્યાદી દંશ
કરનારા પ્રાણીહિંદુસ્તાનમાં છે.

જવેરાત.

હીરા, માણિક, રતનો, અને સોના, રૂપાની રજ,
તે કોઈ કોઈ ઉકાણેથી ; દગડી કોલસ્યાની આણે,
સીંધાલુણની આણે ; શુરોખાર, ખાર, લોખંડની
આણે પંજબમાં મળે છે.

વસ્તી અને તેની ભાષા.

હિંદુસ્તાન મધ્યે હિંદી, બંગાલી, મરાઠી, ગુજરાતી, તૈલગી, તામિલ, કાનડી, અનેક એવી ભાષા છે. તેની ઉત્તપત્તી સ્વસકૃત ભાષામાંથીયછે. તે મધ્યે વસતી આસરે ૧૮૪૦૦૦૦૦૦ નીછે.

પ્રાચીન ઇતિહાસ.

પ્રથમ વસ્તી હિંદુસ્તાનમાં ગંગા અને જમના નદીને કીનારે થઈ. એ લોકો હિંદુસ્તાનની ઉત્તરકે વાલ્ય ખુણેથી આવેલા, તેનામાં મુખ્ય ચાર જાત હતી. 'બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્યને શુદ્ર ; 'બ્રાહ્મણો ધર્મનો બાધ કરતા, ક્ષત્રીઓ રાજ ચલાવતા, વૈશ્ય વેપાર, એતી વીગરે કર્તા, શુદ્ર ચાકરી વીગરે હલકુ કામ કરતા, ક્ષત્રીઓ ધણા કુલનાં હતા, તેમાં સૂર્યચંદ્ર વંશીને જાદવ કુલ પ્રખ્યાત છે. સૂર્યવંશી રામચંદ્ર અયોધ્યામાં પ્રખ્યાત રાજ થયા. તેમણે હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે લંકાના રાજ

શવણને માર્યો; ચંદ્રવંશમાં કૌરવ પાંડવ થયા. પાંડવ પાંચને કૌરવ સો બાઈ હતા. કુરુક્ષેત્ર અથવા પાણીપતમાં માહાભારત જેવી તેમની લડાઈ થઈ, તેમાં પાંડવ જીત્યા; પાંડવની પક્ષમાં જાદવ કુલના કૃષ્ણ હતા. તેમનું રાજ દ્વારકામાં હતું, તે વખતે ઘણે ઉકાણે હિંદુસ્તાનમાં જુદા જુદા રાજ હતા, તેના બાહર પ્રાંતમાં જરાસંઘનું, પંજાબમાં દ્રુપદનું, દ્રાવિડમાં શીશુપાળનું, અને કેટલાક ખીન્ન રાજ હતા. તે રાજવો પ્રથમ કેટલા વરસ અગાઉ હતા, તે નકી થતું નથી કેમકે તે વખતે સંવત કે સને ચાલુ થયો ન હતો. તોપણ આસરે ૩૦૦૦) વરસથી વધારે થયા હોય એમ જણાયછે.

કોઈ વખતે અગાઉ હિંદુસ્તાનનું આખું રાજ એક રાજના તાબામાં આવ્યું હોય એમ જણાતું નથી; તોપણ તાબાના રાજ પાસેથી મોહટા રાજ્યો ખંડણી લેતા હતા. કૌરવ, પાંડવ, થયા પછી બહાર પ્રાંતમાં ચંદ્રગુપ્ત અને અશોક એ બે

(૬)

મોહટા રાજ થયા. તેમનું રાજ ઈસવીસનની અગાઉ ૩૦૦ વરસ હતું. ત્યારપછી વિક્રમનું મોહટું રાજ માળવામાં થયું. તેના ઈરાવેલા સંવત હિંદુસ્તાનમાં હાલ ચાલેછે; તેને ૧૯૨૯ વરસ થયા.

હિંદુસ્તાનની જમીનરસાળ અને અનેક પ્રકારનો હુનર હોવાથી તેનો વેપાર અને દોલત બરપુર હતી તેથી કેટલાક પરદેશી રાજ્યો આ દેશ જીતવાને અહડાઈ કરીને વારમ વાર આવતા. આસરે ૧૫૦૦) વરસ અગાઉ ઈજિપ્ત દેશનો સેસોસ્ટ્રિસ રાજ જળમાર્ગે ફોજ સાથે આવીને પ્રથમ અહડાઈ કરી હતી; ત્યારપછી તુરકસ્તાન દેશની સેમીરામીસ રાણીએ, અને ઈરાનનો ડરાયસ રાજ્યે અહડાઈ કરી હતી. તે લોકોની તવારીખ પસ્ચિમ દેશનાં જુના ગ્રંથો ઉપર થી થોડી ઘણી મળેછે પણ બરોબર તેનો સને મળતો નથી.

ત્યારપછી ઈસવી સનેની ૩૨૬ વરસ અગાઉ ગ્રીસ દેશનો સિકનદર બાદશાહ અહડી આવ્યોને

સિંધુ નદીની પાસેનો કેટલોક દેશ જીતી લીધો. તે વખતે વાવ્ય ખુણાનો પોરસ રાજા રાજકરતો હતો તેણે તેની સાથે લડાઈ કરી પણ પોતે હાર્યો.

વિક્રમ પછી ગુજરાતમાં વલ્લભીપુરમાં મોહટ્ટું રાજ થયું; તેના છેલ્લા રાજા શિલાદિત્ય પાસેથી સિંધના રાજાએ જીતી લીધું. તે પછી ગુજરાતમાં પંચાસરમાં મોહટ્ટું રાજ જ્યશિખરીએ સ્થાપ્યું. તે વખતે દક્ષિણમાં કલ્યાણમાં મોહોટ્ટું રાજ હતું. ત્યાં ભુવડ રાજા હતો. તેણે ત્રણવાર લહડાઈ કરી જ્યશિખરીનું રાજ લીધું. સને ૬૬૬ માં જ્યશિખરીના કુવર વનરાજે ભુવડનું રાજ જીતીને (પાંટણ) માં મોહોટ્ટું રાજ સ્થાપ્યું. સ. ૭૪૬.

અર્વાચીન ઇતિહાસ

હિંદુસ્તાનમાં મુસલમાનો આવતા પહેલા ઇતિહાસ લખવાનો રિવાજ ન હતો, તેથી આગલા વખતની ખરી તવારીખ મલતી નથી. અરબ-

સ્તાનમાં મુસલમાનનો ધર્મ ચલાવનાર મહમદ
કરીને થયો; તેણે સ. ૬૦૯ માં એ ધર્મ ચલાવ્યો,
સ. ૬૩૨ માં તે મુવા પછી પણ તે ધર્મની ગાદી-
એએસનાર ખલીફાએ એ ધર્મ ખુબ વધાર્યો.
આગળ જતાં તેમણે મોહટા મોહટા રાજ જીતી
લીધાં. એ મુસલમાની રાજ બહુ મોહટું થયું પણ
આલમુપણથી નબળુ થયું ત્યારે ખલીફાના મુકેલા
મુખ્યા સ્વતંત્ર થયા. તે પ્રમાણે અલમગીન કરીને
અફગાનીસ્તાનના મુખ્યાએ સ. ૯૬૨ માં ગીજ-
નીમાં સ્વતંત્ર રાજ સ્થાપ્યું. તેના પછી તેનો જ-
માઈ સખકતગીન થયો. તેણે લાહોરના જયપાળ
રાજને હરાવ્યો. એ જયપાળ લઢવા ગયો, ત્યારે
તેની મદદે દીલ્લી, અજમેર, વીગેરેના રાજ ગયા
હતા. સખકતગીન ૨૦ વરસ રાજ કરી ૯૯૭ માં
મરણ પામ્યો, તે પછી તેનો છોકરો મુજતાન મહમદ
થયો. તેણે હિંદુસ્તાન ઉપર ખાર વખતે સવારીઓ
કરી. તેના પેહેલા ફકત મહમદ કાસમ કરીને

ખલીફાના સરદારે સિંધપ્રાંત સ. ૭૧૧ માં જીતી
 લીધો હતો. પણ કાસમના મરણ પછી રજપુતોએ
 સિંધ પ્રાંત પાછો લીધો હતો. મહમદે પેહેલી સ્વારી
 લાહોરના જયપાળ ઉપર કરી, તેમાં જયપાળ હાર્યો
 ચોથી સ્વારી જયપાળના છોકરા અનંગપાળ ઉપર
 સ. ૧૦૦૮ માં કરી પેશાવરના મેદાનમાં હિં-
 દુઓનાં લાખો માણસોને હરાવ્યાં. અનંગપાળની
 મદદે હિંદુસ્તાનના ઘણું કરીને સર્વે મોહટા મોહટા
 રાજા હતા. પહાડીને જંગલી લોકો પણ આવ્યા
 હતા. સ્ત્રીઓએ પણ પોતાથી બનતી મદદ કરવાને
 ચુકી ન હતી; પણ અનંગપાળનો હાથી તેને હરા-
 વનાર થયો. તેના હાથીને તીર લાગ્યાથી તે ધોડા
 ઉપર ખેડો એટલે સીપાઇઓએ તેને ઘોડો નહીં
 તેથી મુવેલો જાણી સર્વે નાઠા. મહમદની છેલ્લી
 સ્વારી તેણે કાથીઆવાડમાંના સોરઠી સોમનાથ.
 ઉપર કરી, ગુજરાતના રાજા વલ્લભને હરાવી, મ-
 હાદેવનું દેહેરું લુટી, આશરે આઠ કરોડ રૂપીઆની

મીલકત લઈ, સ. ૧૦૨૪ માં પાછો ગયો. તેની બાકીની સવારી લખવા જેવી નથી; પણ ચાનેસ્વરની સવારીમાં તેને ઘણો પૈસો મલ્યો. એ સવારીઓ કરવાની તેની મુખ્ય મતલબ પૈસો મેળવવાની; અને હિંદુઓને વટાલવાની; તેમના દેવળ તોડવાંની હતી. તેણે ઘણાં ખર્ચાં રાજ્ય જીત્યાં; પણ ત્યાં રાજ્ય કર્યું નથી. કુકત પંજાબમાં મુસલમાન લોકોને તેણે પેહેલ વેહલાવસાવ્યાં, અને તેજ રાજ્ય કુકત પોતાના તાબામાં લીધું; બાકીના રાજ્યો લુટી, અને વટલાવી કે દેવાલય તોડી પાછો જતો. તે ૩૩ વરસ રાજ્ય કરી સ. ૧૦૩૦ માં મરણ પામ્યો.

મહમદ ગીજનીના વંશમાં બેહરામ રાજ્ય થયો; તેણે ૩૪ વરસ રાજ્ય કર્યું. સ. ૧૧૫૨ માં ગોરી વંશના અલાઉદ્દીન પાદશાહે ગીજનીનું રાજ્ય જીતી લીધું. તેથી બેહરામના છોકરા ખુશરુએ પંજાબમાં આવી સાત વરસ રાજ્ય કર્યું; ને ૧૧૫૯ માં મરણ પામ્યો. અલાઉદ્દીન પછી તેનો છોકરો

સૈફુદ્દીન થયો, તે એક વરસ રાજ કરી સ. ૧૧૫૭ માં મરાણ પામ્યો. ત્યાર પછી અલાઉદ્દીનનો ભત્રીજો ગ્યાસુદ્દીન પાદશાહ થયો. તેને શાહાબુદ્દીન નામે એક ભાઈ હતો, તેણે સ. ૧૧૫૭ માં હિંદુસ્તાન ઉપર મહમુદની પેઠે નવ સ્વારીઓ કરી.

હિંદુસ્તાનમાં તે વખતે સોલંકી જાતનો ભાખા ભીમ નામે રાજા હતો, અજમેરમાં ચોહાણ જાતનો સોમેશ્વર રાજા હતો, કનોજમાં રોડોડ જાતનો જયચંદ્ર રાજા હતો, દીલ્લીના તોમાર જાતના રાજાને બે પુત્રીજ ફકત હતી, તેમાંથી એક કનોજના રાજાને અને એક અજમેરના રાજાને પરણાવી હતી. તેણે મરતી વખતે અજમેરનો કુવર પૃથુરાજને પોતાનું રાજ આપ્યું. તેથી કનોજના રાજાને ખેદ થયો. અજમેરને, ગુજરાતના રાજા સાથે લડાઈ ચાલતી, તેમાં ભાખાભીમે, અજમેરના સોમેશ્વરને માર્યો ; પણ પૃથુરાજને તાબે અજમેર અને દીલ્લી હતા. અને ખુશરો છોકરો ખુશર મલિક પંજાબમાં રાજા હતો.

પેહલી સ્વારી ભાજાભીમ ઉપર સ. ૧૧૭૮ માં શાહજુદીને કરી તેમાં પોતે હારીનેતાઠા. સ. ૧૧૮૬ માં તેણે પંજાબનું ખુશરૂમલેકનું રાજ લીધું. પૃથુરાજ ઉપર સ. ૧૧૯૧ માં શાહજુદીને પેહલી સ્વારી કરી, તે વખતે પાણીપતમાં લડાઈ થઈ, તે વેળાએ પોતે હાર્યો; પીછે વખતે તેણે સ. ૧૧૯૩ માં પૃથુરાજ ઉપર સ્વારી કરીને માર્યો અને તેનું રાજ લીધું.

કુતુંબજુદીન નામે શાહજુદીન પાસે ગુલામ પ્રથમ હતો પછી તે એક સરદાર થયો. તેણે ગુજરાત ઉપર સ. ૧૧૯૫ માં સ્વારી કરીને ભાજાભીમનું રાજ લીધું, પણ તેણે જે ત્રણ વખત લડાઈ કરીને પોતાનું રાજ પાછું લીધું. પછી તે સ. ૧૨૨૫ માં મરણ પામ્યો.

શાહજુદીનને લડાઈ કરવાની મતલબ હુટ મેલવવાની અને રાજો જીતવાની હતી. તેનો ભાઈ ગ્વાસુદીન ગીજનીનું રાજ લેનાર જીવતો હતો, ત્યાં સુધી લડાઈની સ્વારીઓ તેણે કરી હતી.

સ. ૧૨૦૨ માં ગ્યાસુદીન ૪૫ વરસ રાજ કરીને
 મુવાપછી શાહજુદીન પાદશાહ થયો, પછી તેણે સ
 વારી કરી ન હતી. દીલ્લીના પૃથુરાજનું રાજ લીધા
 પછી ત્યાં શાહજુદીનનો કુતુંબુદીન સુખ્યો હતો.
 શાહજુદીન સ. ૧૨૦૬ માં ચાર વરસ રાજ કરી
 મરણ પામ્યો. તે પછી તેનો બચીજો ગ્યાસુદીનનો
 છોકરો મહમદ પાદશાહ થયો. તેમાં સામર્થ્ય ન હો
 વાથી કુતુંબુદીન શુખ્યો પોતે દીલ્લીમાં હિંદુસ્તા
 નનો પાદશાહ સ. ૧૨૦૬ માં થયો. સ. ૧૨૧૨
 માં છ વરસ મહમદ રાજ કરી મરણ પામ્યો એટલે
 ગીજનીના રાજના ભાગ પડ્યા, અને રાજ ટુંટી
 ગ્યું. નર્મદાની ઉત્તર તરફના ગુજરાત, માળવા, વી
 ગરે સંધળા રાજ કુતુંબુદીને અને શાહજુદીને જીતી
 લીધા હતા તેથી રજપુતોના રાજની આખર યર્ધ.

(૧૭)

ગુલામ વંશ.

પ્રથમ મુસલમાની રાજ સથાપનાર દીલી-
માં શાહજુદીનનો ગુલામ કુતુબુદીન હતો, તેને
ગુલામવંશનું રાજ કેહે છે. પ્રથમ કુતુબુદીન ૨૦
વરસ સુધી શાહજુદીનનો મુખ્યો હતો; તે પાદશા-
હા થયા પછી ચાર વરસ રાજ કરી સં ૧૨૧૦
માં મરી ગયો. તેનો છોકરો આરામ પાદશાહ
થયો, તેમાં સામર્થ નહોવાથી કુતુબુદીનનો જ-
માદા અનમતથે, સને ૧૨૧૧ માં રાજ લીધું.
તેણે સન ૧૨૨૫ માં બંગાળા, બહારને સિં-
ધપ્રાંત જીત્યા, ને સ. ૧૨૩૧ માં માળવા જી-
ત્યું. તેણે (કુતુબનનાર) નામનો મિનારા કુતુ-
બુદીને બાંધવા માંડેલો પુરા કરાવ્યો, તેના વ-
ખતમાં તાતારનાં જંધીસખાં ભાગલ પાદશાહે
સિંધુ નદી સુધી આવીને દશ હજાર હિંદુને
મારી નાખ્યાં. તે અનમતથે ૨૫ વરસ રાજ
કરી સ. ૧૨૭૬ માં મરણ પામ્યો. તેનો છોકરો

સામર્થ્યવાન ન હોવાથી તેની છોકરી રજાઆ
 બેગમે રાજ ચલાવ્યું. તે સ્ત્રી બહેલી તથા
 રાજ વિદ્યામાં કુશળ હતી, પણ ખદ ચાલની
 જાણાઈ તેથી તેના અમીરોએ સ. ૧૨૩૯માં તેને
 મારી નાખી. તે પછી અલતમશનાં વંશમાં બે
 ત્રણ પાદશાહ નજીવા થયા પછી તેનો દોત્રા
 ફરી ચાલનો નાસરુદીન નામે પાદશાહ થયો, તે
 પોતાની સ્ત્રીને હાથે રંધાવી ખાતો, ને પોતે પુ-
 સતકો લખી જાત કમાઈના પૈસાથી ગુજરાત
 કરતો, તે કોઈને દુઃખ દેતો ન હતો. તેના રા-
 જનો સંઘળો કારબાર ગ્યાસુદીન નામે વજીર
 કરતો. તેની દરબારમાં મોજલ પાદશાહ હોમાકુ-
 ખાનો વધીલ આવ્યો હતો, તે નાસરુદીન ૨૦
 વરસ રાજ કરી સ. ૧૨૬૬ માં મુયો.

નાસરુદીન પછી તેનો વજીર ગયા સુદીન
 પાદશાહ થયો, તેજપરો જુલમી હતો, તેને એક
 મહમદ ખીજો બકરાખાં બે છોકરા હતા, તેમાં

(૧૯)

વાહણ મહમદ હતો, તે અગાઉથી બઝારમાં
બુલો, તેથી બકારાખાંનો છોકરો કેકુખાદને
પાદશાહ કીધો, તે ગયાસુદીન ૨૦ વરસ રાજ
કારનાર ચાલવી સ. ૧૨૮૬ માં મરણ પામ્યો.

કેકુખાદને નીલમુંદીન નામ વછર ખરાખ
મળ્યો તેથી તે ખરાખ બતમાં પડ્યો. તેથી રા-
જમાં અંધિર ચાલ્યું, ત્યારે તેનો ખાપ બકાર-
ાખાં જે ખંખાજાનો સુખો હતો, તે સમજાવવા
આવ્યો, તોપણ તેનું માન્યું નહીં. અંતે તેની
કેજ ફરીને, ખીલચી જાતના ઘોડાએ તેને મા-
રીને પોતાના સરદાર જમાલુંદીનને પાદશાહ સ.
૧૨૮૮ માં કીધો.

ખીલચી વંશ.

ખીલચી જાતનો જમાલુંદીન ૭૦ વરસની
હિમરનો પાદશાહ સ. ૧૨૮૮ માં મળ્યો, તે ધણો
બાળો અને દયાળુ હતો; તેથી ખીલચીવંશ કે-
દવાય છે. તેનો જતીનો અબાહુદીન મઝબૂન

કામ કરતો. તેણે પ્રથમ સ. ૧૨૯૫ માં નર્મદા ઉતરી દેવગીરી (દોમતા ખાદ) ના રાજા રામદેવ ઉપર સવારી કરી, તેને હરાવી ખંડણી લીધી. ત્યાંથી પાછા વળતા એનો કાકો જલાહુંદી ન મળવા આન્યો, તેને મારી નાખીને, તેની ખેમનને કેદ કરી, તથા તેના બે છોકરાંને સ. ૧૨૯૫ માં મારી નાખ્યા; અને પોતે પાદશાહ થયો. જલાહુંદીને સાત વરસ રાજ કર્યું.

ગુજરાતમાં તે વખતે વાઘેલા વંશનો છેલ્લો રાજા કરણ ઘેણ હતો. તેની પાસેથી સ. ૧૨૯૭ માં અલાઉદ્દીને પોતાના બાપ અલીફ ખાંને મોકલી ગુજરાતનું રાજ લીધું. ખંભાતનો એક ગુલામ ધણો રૂપાણો કાકુર નામે હતો; તેને અલીફખાંને અબાઉદ્દીન પાસે મોકલ્યો. તે કાકુરે દક્ષિણમાં સવારીઓ કરીને ત્રાટી ત્રાટી છત મેળવી, તથા અબાઉદ્દીનની તેની ઉપર પ્રીતી થઈ. તેણે દેવગીરીથી રામેશ્વર સુધીનો મુઝ-

ક જીતી, હુટી લીધા. તેવેજાએ પુતલું ધણાં નામ
 માગલ સરદારે હિંદુસ્થાન ઊપર હુમલો કર્યો
 હતો, પણ તે હારીને ગયો હતો. જેમ અલાઉ-
 દીને પોતાના કાકા વડે મોઠો થઈ તેનેજ મા-
 ર્યો, તેમ કાકુરે અલાઉદ્દીનને ઝેર દઈ સ.
 ૧૩૧૬ માં મારી નાખ્યો. અલાઉદ્દીનનું રાજ
 ધણુ ફિઝાવલું ને આખાદ હતું, પણ તે ખુની-
 ના નામે ઓલખાયું.

કાકુર નીરાતે રાજ કરી ન શક્યો, અલા
 ઉદ્દીનના મુખારક નામે ઓકરાએ તેને મારીને
 રાજ તરત લીધું. મુખારક ભલો ન હતો, તેથી
 તેના વજીર ખરાએ ચાર વરસમાં તેને મારીને
 શ. ૧૩૨૧ માં રાજ લીધું. ખુશરૂ ખલો જુલ
 મી હોવાથી પંજાબના સુબા ગાંજીખાને તેને
 હરાવી મારી નાખ્યો. પાદશાહી કુટુંબનો કાઠ
 વારસ ન હોવાથી સર્વે રૈયતે, લશ્કરે તેનેજ
 સ. ૧૩૨૧ માં પાદશાહ ઝાંચો. તેણે પોતાનું

(૨૨)

નામ ગયાસુદીન તથાઅબ રાખ્યું.

તથાઅબ વંશ.

ગયાસુદીન તથાઅબ વંશનો પાદશાહ સં
૧૩૨૧ માં થયો, તે ધણો ગણ્યો હતો. તેનો
છોકરો જુમાખાં બડાઈનું કામ કરતો. તેણે
તેલંગણુ ઉપર એ વાર સવારી કરીને ત્યાંના
રાજાને હરાવ્યા. ખીજી સવારીથી પાછા ફરતા
તેના ખાપની મુલાકાતનો એ તંબુ હતો, તે
પડયાથી ગયાસુદીન તથા તેનો નાહનો છોકરો
સં ૧૩૨૫ માં મરણ પામ્યો. તેથી જુમાખાં
પાદશાહ થયો.

જુમાખાં અવિચારી પાદશાહ હતો. તેના
વખતમાં ખંગાળા, દક્ષિણ ને ગુજરાતમાં ખંડ
ઊઠ્યાં. તેમાં ખંગાળાના ખંડપોર ફકરદીને સં
૧૩૩૯ માં સ્વતંત્ર રાજ સથાપ્યું. વરંગુળ ત-
થા વિજયનગરમાં સં ૧૩૪૪ માં હિંદુ સ્વતંત્ર
રાજ થયા. દક્ષિણના ખંડનો આગેવાન ભદ્ર-

ખાં હતો. તે પ્રથમ દીલીમાં કાંઝો નામના બ્રા-
હ્મણને ઘેર ગુલામ હતો, ત્યાંથી બ્રાહ્મણે તેને
બવિભ્ય કહી છોડી મુક્યો, કે તું આગળ જતા
પાદશાહ યહથ. તેણે સં ૧૩૪૭ માં દોલતા-
ખાદમાં રવતંત્ર રાજ સ્થાપ્યું. તેથી તે રાજનું
નામ બ્રાહ્મણી વંશ પાડ્યું. એ રાજ દક્ષિણમાં
ધણુ બળવાન થઈ ગયું. ગુજરાતના બંડનું
સેવક બ્રાહ્મણ, જુમાખાં, બંડખોરની પછવાડે
સિંધનાં ઠઠા શેહેરમાં ગયો, ત્યાં સં ૧૩૫૨
માં મરણ પામ્યો. તેણે છવીશ વરસ રાજ કર્યું.
તેણે રૂપીઆનાં શીકકામાં તાંબાના કડકા ચલા-
વ્યાં, ચીન જેવું બળવાન રાજ જીતવા એકલાખ
માણસ માકલ્યા, દીલીમાંથી રાજધાની દોલ-
તાખાદમાં લઈ જવાને ધણાક લોકને દુખ દીધું.

જુમાખાં પછી તેનો બચીજો નાસરદીન
પાદશાહ થયો. તેનાથી ગુજરાતનું બંડ સમ્યું
નહી, તેથી લડાઈની ખટખટમાં પડ્યો નહી,

પણ રૂપત સુખી થાય માટે રસતા, કુવા, ધર્મ-
 શાળા, નિશાલો વિગેરે કરી, ખેતીના સુખને
 માટે જમના નદીથી સતલજ નદી સુધી કેટલીક
 નહેરો ખોદાવી તેણે સહના સંપત્તિ ૩૭ વરસ
 રાજ કર્યું. સં. ૧૩૮૮ માં મરાઠા પામયો. તે
 પછી તેના છોકરો નાસરુદીન પાદશાહ થયો. તે
 બલો ન હોવાથી રાજમાં ગડબડ થઈને એક
 બે વખતે તેણે રાજ ખોડ્યું, અંતે તેના મુલા
 પછી તેના બાપ મહમદ સં. ૧૩૯૪ માં પાદ
 શાહ થયો. તે નાહની ઉમરનો હોવાથી, તેના
 મુજરાતનો મુખો તેની વતી સં. ૧૩૯૬ માં
 શ્વતંત્ર પાદશાહ થયો. મુજફરના છોકરા અ-
 હમદ સં. ૧૪૧૨ માં અમદાવાદ વસાવ્યું, તેના
 વખતમાં એક મોગલ સરદાર તૈમુર સં. ૧૩૯૮
 માં પંજાબને રસ્તે દીલ્લીમાં લુટ મેળવતો અને
 માણસોનો ધાણ વાળતો આવીને તુરત પાછો
 ગયો. તે વેળા મહમદ મુજરાતમાં નાશી ગયો,

ત્યાંથી તૈમુર ગયા પછી મહમદ પાછો આવી
સં. ૧૪૧૨ સુધી રાજ કર્યું. તે પછી દોશત-
ખાં લોદી સરદાર હતો. તે રાજ ચલાવતો હતો,
તેવામાં પંજાબના સુખા ખીજરખાં સૈયદ રાજ
છતી લીધું. સં. ૧૪૧૪

સૈયદ તથા લોદી વંશ.

ખીજરખાં સાત વરસ રાજ કરી સં. ૧૪૨૧
માં મુયો તે પછી દીલ્લીના રાજની પડતી થઈ.
મુબારક, મહમદ, ને અબ્બાઊદ્દીન એક પછી
એક રાજ થયા. છેલ્લા અબ્બાઊદ્દી-
નના વખતમાં રાજની હદ દીલ્લી શહેરમાંજ
આવી રહી; તેથી તે સરમાઈને બહીસાખાં સં.
૧૪૫૦ માં સોંપીને પોતે દીલ્લીની ઉત્તરે ૭૦ મૈલ પરના ખુદાપુર
ગાંમમાં ગયો.

બહીસાખાં લોદી જાતનો હતો, તેથી લોદી
વંશ કહેછે. તેણે પંજાબ, ખંગાળા, બહાર,

આશ્રા, જીવાન પુર, વીગેરે છતીને રાજની હ-
 દ વધારી, તે ૩૮ વરસ રાજ સારી રીતે કરીને
 સ. ૧૪૮૮ માં મુવો. તે પછી તેનો પુત્ર શિકન્દ-
 ર પાદશાહ થયો. તે ધર્મ બિમાની, નેક ધન્સા-
 શી હતો. તેણે ઘણી લડાઈઓ કરી ઘણો મુલક
 મેળવ્યો. સ. ૧૪૯૮ માં યુરોપખંડના પોર્ટુગલના
 ગાલના પોર્ટુગીઝ પેહેલ પેહલા વેપાર કરવા
 હિંદુસ્થાનમાં આવ્યાં. તેઓ પેહેલા દક્ષિણમાંના
 કક્ષીકોટ ખંદરમાં ઉતરયા, ત્યારે તેનો આગેવાન
 વાસકોડી ગામા નામિ હતો. કક્ષીકોટથી તેઓ
 ગોવા ખંદરમાં આવ્યા. ને ત્યાંથી ગુજરાતનાં
 દીવા એટ ને દમણ ખંદર સીધા. યુરોપખંડના
 ઇટાલી દેશના રેહેવાશી કોલંબસે સ. ૧૪૯૨
 માં સ્પેનસના રાજાની મદદથી અમેરીકાખંડ
 શોધો કાઢડ્યો. પોર્ટુગીઝ લોકોની દેખાદેખી-
 થી યુરોપના ખીજ લોકો પણ વેપારને અર્થે
 આવવા લાગ્યા. તે પછી મુલક છતવા લાગ્યા.

(૨૭)

સ. ૧૫૧૬ માં શિકન્દર ૨૮ વરસ રાજ કરી મરણ પામ્યો.

શિકન્દર પછી તેના છોકરો ઇબ્રાહિમ પાદશાહ થયો. તે તેના બાપ જેવો તે ન હતો, તેથી રાજમાં ખંડ ઉઠ્યાં, ને તેના મુખા સમજા કરી ગયા, પંજાબના મુખા દોલતખાંએ સ. ૧૫૨૬ માં કાબુલ મોગલ પાદશાહ બાબરને બોલાવ્યો, તેણે પાણીપતમાં લડાઈ કરીને હિંદુસ્થાનનું રાજ જીતી લીધું. ઇબ્રાહિમે ૬૪ વરસ રાજ કર્યું.

મોગલ વંશ.

તાતાર દેશનાં ફરગાન પ્રાંતનો રાજા જે તૈમુરથી છઠો પુરુસ બાબર નામે હતો. તેનો બાપ એને બાર વરસનો મુકીને મુલો સ. ૧૪૯૪ માં એ ગાદીએ બેઠો, ત્યારે તેના કાકા એનું રાજ લેવાને નીકળ્યા; તેમને હરાવીને સમરકંદ લીધું. એક જ વાર સમરકંદ, ફરગાન બાંધને, જીતીને બાબરે ઉસબેક જાતના લોકોથી હા-

રીને નાઠો, પછી ખણી મેહનતે કાષ્ટતનું રાજ
સ. ૧૫૦૪ માં મેલવ્યું. ત્યાંથી પંજાબના સુ-
બાની મદદે લાહોર, લુધીઆણાને રસ્તે આવી
ઘમ્માહિમને માર્યો. ઘમ્માહિમ પાસે એકલાખની
અને બાબર પાસે બાવન હજારની ફોજ હતી,
પણ ઘમ્માહિમ મુઘલો તેનું આગ્રા લીધું. પછી
ચાર મહીનામાં સમજીને મુલક ઘમ્માહિમનો લીધો.

સ. ૧૫૨૭ માં આગ્રા પાસે અજમેરના
રાજા સંગ નામે રજપૂત રાજા સાથે બાબરને
લડાઈ થઈ, સંગની મદદે લોદી વંશના કેટલાક
હાકમો હતા, તેમાં મેવાડનો રાજા હસનખાં
લોદી વંશનો હતો, તેને મારીને રાજા સંગને
હરાવ્યો. તેથી અંદેરી, બહાર, અયોધ્યા વગેરે
બાબર જીત્યો ; પણ તેમાં તેનો મોહો કુશર
હુમાયું માંદો પડ્યો, ત્યારે બાબરે પરમેશ્વરની
સ્તુતિ કરી, તેનું દુખ પોતે માગ્યું. હુમાયું તો
સાજો થયો, પણ પોતે માંદો પડ્યો, તે આ-

(૨૯)

ગ્રામાં સ. ૧૫૩૦ માં મરાઠુ પામ્યો. તેણે ૩૮ વરસ રાજ કર્યું. તે લડાઈમાં શુરો, અતુર, મેહનદુર, હસમુખો ને માથાલું હતો, રાજકારભારમાં, રૈયતના સુખમાં વધારો કરવા, તેણે નેહરો, તળાવો, રસ્તા વગેરે બંધાવ્યાં હતા.

હુમાયું.

ખાખરના હુમાયું, કામરાન, હિંદાલ, મિરજાઅસ કરી નામે ચાર છોકરામાંથી મોહટો હુમાયું સ. ૧૫૨૬ માં દીલ્લીની ગાદીએ બેઠો. કાબુલ, પંજાબનું રાજ કામરાનને આપ્યું. ત્યારથી હુમાયુંનો વખત લડાઈમાં ગયો. ગુજરાતનું રાજ સ્થાપનાર પાદશાહ મુજફ્ફરશાહના વંશનો ખાહાદુરશાહ નામે પાદશાહ હતો, તેની સાથે ઇબ્રાહિમ બેદીનો કાકો અલાઉદ્દીન મળીને હુમાયું સાથે માળવામાં મંદેસર આગળ લડાઈ કરી, તેમાં ગુજરાતનો પાદશાહ સ. ૧૫૩૫ માં હાર્યો, તેનું પાવાગઢ હુમાયુંએ લીધું.

ખાખરની સાથે લડાઈમાં આવેલા શિરખાં કરીને
અપ્રમાન સરદાર હતો, તેણે ખંડ કરી ખંગાળા-
ને બહાર પ્રાંત ભીધા. હુમાયું એ સ. ૧૫૩૯માં
બકસર આગળ અને તે પછી કનોજ આગળ
શિરખાં સાથે લડાઈ કરી, પણ હુમાયું બંધ
લડાઈ હાર્યો તેથી નાદાશીને પંજાબ થઈ સીંધ-
માં રહ્યો. સિંધના અમરકોટ પાસે હુમાયુંની
સ્ત્રીને અકબર નામે છોકરો થયો. તે લઈ ત્યાંથી
કંદહાર થઈ સ. ૧૫૪૩ માં ધરાનના પાદશા-
હની મદદ લેવા ગયો.

શિરખાં સ. ૧૫૪૦ માં આવીને દિલ્લી,
આગ્રા છતીને પોતે ગાદીએ બેઠો. તેણે જોધ-
પુરના રાજા માનદેવ સાથે લડાઈ આપી, કલીં-
જરને ઘેરો સ. ૧૫૪૪ માં બાંધ્યો તેમાં દાર-
ખાનું હતું તે સળગવાથી, શિરખાં બળી મુરો.
તેણે ૪ વરસ રાજ કર્યું. તે લડાઈમાં શુરો,
રાજવીર્યમાં કુસળ, રૈયનના સુખ માટે ખંગા-

લેથી સિંધુ નદી સુધી રસ્તો બંધાવીને તેની બેઠુ બાજુએ ઝાડો રોપાયાં, ધર્મશાળા, સદા-વ્રતો વીગરે સારાં કામો કર્યા.

સિરખાંના બે હોઠરામાં મહમદ આદીલી માહટો, ને સલિમ નાહનો હતો, માહટો ગાદી-ને બાપેક ન હોવાથી સલિમ ગાદીએ બેઠો. એણે દિલ્લીમાં સલિમ ગઢ નામે કિલ્લો બંધાવ્યો. સ. ૧૫૫૩ માં નવ જરથ રાજ કરી તે મુલો. તેના બાપના જેવો તે પ્રાકરમી ન હતો.

સલિમ પછી તેનો માહટો બાઈ મહમદ આદીલી ગાદીએ બેઠો, તેની પાસેથી સ. ૧૫૫૫ માં હુમાયું એ રાજ છૂટી લાધું.

મુસલમાની ધર્મમાં શિઆ, સુન્ની એ બે પંથ છે. શિઆ પંથના ઇરાનના પાદશાહ તમરુપે સ. ૧૫૪૭ માં હુમાયું પાસે શિઆપંથ પોતે અને તેની રૈયતને પલાવવાની કબુલાત લખને લસકરની મદદ આપી, તેવડે કાબુલ, કંદહારમાં

તેના બાધઓ સાથે લડીને જીત્યો. તેને કામરાને
લડાઈમાં હકીમો મારે રીસથી કામરાનની આં-
જા ફેડીને પંજાબમાં થઈ, આદિલી પાસેથી
હિંદુસથાનનું રાજ લીધું. હોલીમાં તેના મેહલની
સોડીઓથી ઉતરતા સ. ૧૫૫૫ માં લપસી પડીને તે
મરણ પામ્યો. હુમાયુ' એ ૨૬ વરસ રાજ કર્યું.
તેમાં ૧૬ વરસ રાજ ખાઈ રખડ્યો, તેણે સરવે
વખત લડાઈમાં જ કાઢ્યો.

અકબર.

અકબર ૧૩ વરસનો હતો ત્યારે ગાદીએ
બેઠો. બેહરામ તેના બાપના સરદારે આદિલાના
વજાર હેમુને પાણીપતમાં હરાવ્યો, બેહરામ અહં-
કારી હોવાથી અકબર સાથે તરત અણબનાવ
થયો, તેથી તે બંડ કરી પકડાયો, ત્યારે તેને મકકે
હજરત અકબરે મોકલ્યો, ત્યાં જતા રસ્તામાં
તેને કાઢીએ સ. ૧૫૬૦ માં મારી નાખ્યો. અક-
બરે પછી પોતાના મુખા સરદારોનો બદોબર.

સ. ૧૫૫૬ માં રાખ્યો, જેપુરની રાજકુળને
પરણ્યો. ચિતોડના રાણા સિંગનો પુત્ર ઉદયસિંગ
સાથે સ. ૧૫૬૮ માં લડાઈ કરીને નશાડ્યો, તેના
વજ્જર જયગલને અકબરે માર્યો; પણ ઉદયસિંગ-
ગના કુવર પ્રતાપસિંગે પોતાના બાપનો સર્વે મુન્નક
પાછો લઈ ઉદયપુરમાં રાજગાદી કરી. તેના વંશનું
રાજ હાલ ચાલે છે.

ગુજરાતમાં તે વખતે ત્રીજો મુન્નક રાજ
બાહાદુરશાહના વંશનો હતો. તે સામર્થવાન
ન હોવાથી તેનું રાજ સ. ૧૫૭૩ માં અકબરે
જીતી લીધું. તે પછી મુન્નકે ખંડ કર્યું,
તેમાં પકડાયાથી આપઘાત કરી સ. ૧૫૮૯ માં
તે મુલો.

મુન્નકરનો ભાઈ હકીમ નામે કાબુલનો
મુખ્યો જે હતો તે સ. ૧૫૮૫ માં મરણ પામ-
વાથી, કાબુલ અકબરને તાબે થયું. અકબરના
માનસિંગ અને ટોડરમલે સ. ૧૫૮૬ માં

કાસમીર પ્રાંત જીતી લીધું. સ. ૧૫૯૨ માં ખંગાળાનાં હાકેમ દાગીદ સાથે લડીને લીધું.

પેશાવરના જંગલમાં યુસફજી જાતનાં, રાશનીઆ પંથના લોકો જખરા રહેતા હતા, તે લોકોએ ખંડ કર્યું, તેનો ખંદોખસ્ત કરવાને સ. ૧૫૮૬ માં અકબરે જેનખાં દુધભાઈને, ખીરખલ વજીરને મોકલ્યાં, એ બેહુને આણખનાવ હોવાથી ખીરખલ આગળ ગયો. તે લડાઈમાં માર્યો ગયો. તેથી અકબરે તોડરમલ તથા માનસિંહને મોકલ્યા. તેમણે ઘણી મેહેનતે સ. ૧૬૦૦ માં તેના જલાલ સરદારને મારી વશ કર્યાં. એટલામાં અકબરે સ. ૧૫૯૪ માં સિંધ, કંદહાર લીધા.

આહમદાબાદ વંશનું રાજ અહમદનગર, વિજાપુર, ગોવલકોંડા, અલીપુર જુમાખાનું સ્થાપેલું, તેના આર બાગો થયા હતા. અહમદનગરનો રાજા મરવાથી તેની ગાદીનો દાવો આરે જણ

કરતા હતા. તેમાંથી એકે અકબરની મદદ માગી, તેથી અકબરે ગુજરાતના સુબખા મુરાદ નામે છોકરાને, તથા મીરજખાં નામે સરદારને મોકલયા, તેની સાંમે ચાંદખીખીએ લડાઈ કરી. તે ધણી બાહાદુર હતી, પણ મુરાદે વરાડ પ્રાંત લઈને સહલા કરી. તે પછી એ પ્રાંતની હદ બાબત ફરીને લડાઈ ઊઠી, તેમાં અકબર ગયો, ચાંદખીખી, તેની સાથે લડતાં ડાહ્યે તેને કપટથી મારી નાખી. અકબરે ખાંનદેશ જીતીને વિજાપુર સાથે સલાહ કરી, ત્યાંની રાજકન્યા સાથે અકબરે દાગીઅલ છોકરાને પરણાવ્યા. અકબરને ત્રણ છોકરામાં મોહટે સલીમ બદ ચાલતો હતો. નહાનો મુરાદ, દાગીઅલ એ બે દીકરા અને તેની માતા એકપછીએક મરણ પામવાથી, તેની દીલગીરીમાં અકબર પોતે માંદો પડ્યો. તે વેળાએ સલીમ દીકરાને, તથા પોતાના સરદારો, અમીરોને બોલાવી રાજની બલા-

મણુ કરી સ. ૧૬૦૫ માં મરણ પામ્યો. અકબરે ૫૦ વરસ રાજ કર્યું.

અકબર બુદ્ધીવાન, બિંચો, સ્વરૂપવાન, લડાઈમાં શુરો ને ચંચળ, નીતિવાન હતો. તેણે દરેક ધર્મની તપાસ કરાવી. તેમાં હિંદુ, મહમદ્યન, ખ્રીસ્તીઓ, એ ત્રણે ધર્મના હતા. દરેક ધર્મવાલાને પોતાના ધર્મમાં હરકત ન કરતો, હિંદુઓમાં બાળવિહવાહ થતો અટકાવ્યો, પુનરવિવાહ કરાવ્યો, ને સતી થવાની ચાલ અટકાવી. હિંદુ પાસેથી જાત્રાનો, માથાવેરો લેવાતો બંધ કર્યો. અગાબિના રાજવંશી એકાંત ઉપર જીવન-મી કરો લેતા, તે કાહાડી નાખી, ટોડરમલ સરદાર પાસે જમીનની માપણી મપાવી, દર વિગાના પાક નક્કી કરી, તેનો ત્રીજો ભાગ સરકારનો કરાવ્યો. સરકારના બાગના રૂબા કે દાણા જે આપે તે લેવાની છુટી રાખી. તે રાજના ૧૫ મોહરા ભાગ કરી, તેના ઉપરી ૧૫) સુબા

રાખી, તેની નીચે દરેક મામલતદાર આવી, જે-
કુંત પાથેથી જમાવ્યાંધી વસુલ કરતા.

—૦—

જહાંગીર

સ. ૧૬૦૫ માં સલીમ ગાદીએ બેઠા તે
વલાયે પોતાનું નામ જહાંગીર રાખ્યું. તે પછી
તેના માહટા દીકરા ખુશરૂએ ખંડ કર્યું, પણ
તે પંજાબમાં પકડાયો; તેને સ. ૧૬૧૦માં કેદ કર્યો.

અકબરના વખતમાં એક ધરાંણી કંદહા
રમાં ગયો હતો, તેને પૂર ખાવાનું નહી મળ્યા-
થી તેની “નુરજહ” નામે છોકરીને, એક શાહુ-
કારને આપી, તે હિંદુસ્થાનમાં લઈ ગયો,
અકબરનો છોકરો સલીમ તેને પરણ્યા માગ-
તો હતો, પણ અકબરે શર આફગાન નામે
સરદાર હતો, તેની સાથે તેને પરણાવી; પણ અ-
કબર મુલા પછી તે સરદારને મારી નાખાવી સ.
૧૬૧૧ માં નુરજહ સાથે જહાંગીર પરણ્યો.

અકબરે અહમદનગર જીતી લીધું હતું, તે વેળાએ રાજધાની અહમદનગરમાં કરીને, મલીક અંબર સરદારને વજીર દાખલ રાખેલા હતા, તેણે સ. ૧૬૧૦ માં અમદનગર પોતાના તાબામાં લીધું, તે પાછું લેવા માટે સ. ૧૬૧૨ માં ગુજરાતથી અબદુલાખાં ગયો, પણ તે હાર્યો. તે પછી જહાંગીરનો છોકરો ખુરમ, જેનું નામ પાછલથી શાહજહાં રાખ્યું, તેને સ. ૧૬૧૬ માં મોકલ્યો. તેણે અહમદનગર લીધું, તે વખતે જહાંગીરનો માહટો છોકરો ખુસરુ, કેદમાં હતા તે મરણ પામ્યો. જહાંગીરની રાજ ગાદી, અપાવવાની મરજી નુરજહાંની શેહશઆરને હતી, તેથી શાહજહાં ઉપર અદેખાઈ કરવા લાગી. જહાંગીરને નુરજહાંએ, બિનદુ' સમજાવી, શહજહાંની સાંભિ માહબતખાં સરદાર અને પરવીજ છોકરાને મોકલ્યો. તેથી તે બંગાળે નાશી ગયો. તેની પાછલ બેહુ ગમ્યા, એટલે

શાહજહા દક્ષિણમાં આવયો. એટલામાં પરવીજ મરી ગયો. નુરજહા સમજી કે મોહબતખાં, હવે જખરો થયો, તેથી તેના ઊપર તોહમત મુકી હજુરમાં બોલાવયો; મોહબતખાં તેની મતલબ સમજ્યો, તેથી ૫૦૦૦ રજપુતો લઈને ગયો, તે વળાયે જલમ નદી ઊપર પકડ્યો. જહાગીરને, નુરજહાને કેદ કરી; ત્યાંથી તે કપટથી બેહુ છુટ્યા. એટલે મોહબતખાં, શાહજહા પાસે આવી મળી ગયો. તે પછી કાશ્મીરમાં જહાગીર સ. ૧૬૨૭ માં મરણ પામ્યો.

સ. ૧૬૧૨ માં અંગ્રેજ લોકો જહાગીરના વખતમાં આવી, સુરતમાં વખાર કરી, તે પછી સ. ૧૬૧૪ માં સર ટામસરો નામે હંગલાંડનાં ૧ લા જેમસ પાદશાહનો વખીલ થઈ જહાગીરની દરબારમાં આવયો હતો, તેણે તે રાજનો ઇત્યાસ લખેયોછે, કે હજરદારોનો જુલમ, અને દરબારના માણસો લાંચીઆ હતા.

શાહજહાં.

જહાંગીરને, ખુસરૂ, શાહજહાં, શેહરીઆરને પરવીજ એ ચાર છોકરામાં શાહજહાં, શેહરીઆર જીવતા હતા. નુરજહાંનાં બાઈ અશોકખાંએ શેહરીઆરને મારી નાખ્યો; નુરજહાંને ઠેક કરી શાહજહાંને દક્ષિણમાંથી ખોલાવી ગાદીએ બેસાડ્યો.

ખાંજહાં નામ સરદારે દક્ષિણમાં બલવો કર્યો, તેથી શાહજહાં ત્યાં ગયો, તેને નસાડી રસ્તામાં પકડીને માર્યો. અહમદનગરનો વજીર મલીકખાંખર મરી ગયાથી તેના દીકરા કુતેખાંને તે જગા આપી. કુતેખાંની ચાલ સારી ન હોવાથી, માહબતખાંએ કુતેખાંને હરાવ્યો. તેથી તે દીલ્લી ગયો. શાહજી નામના સરદારે ત્યાંની વજીરાત લઈ, એક ખીજ હાકેમને ગાદીએ બેસાડ્યો હતો. સ. ૧૬૩૭ માં શાહજહાં દક્ષિણમાં આવી અહમદનગર જીતી લીધું. તે પછી

તેણે ઠંદહાર, બદખ જીત્યા. પશુ તે જતા રહા.
ઐરંગજેબ દક્ષિણનો સુબો થઈને ગયો, ન
તુરત સવારી કરી વિજયપુર, ગોવત્તકોડાના રાજા
પાસેથી ખંડણી લીધી.

શાહજહાં સ. ૧૬૫૭ માં માંદો પડ્યાથી
તેનો માહટો છોકરો દારાં અને નાહનો સુબ
પોતપોતાને પાદશાહ ફેરવડાવવા લાગ્યા. ઐરં-
ગજેબે કપટથી મારાદને પાદશાહ કરવાની આ-
સ્ખા આપી. તેવી રીતે ચારે છોકરાવોનો, કુસંપ
થવાથી, દારાંએ પોતાના દીકરા સુલેમાનને સુબ
ઉપર માકલ્યો. ઐરંગજેબે ફોજ એકઠી કરી,
દારાંના સરદાર જસવંતસિંગ જે જોતપુરનો
રાજા હતો, તેની સાંભે ઊજનમાં લડાઈ કરીને
હરાવ્યો. દારાં ગબરાઈને પોતાના છોકરા સુલે-
માન સાથેનું માહડું લસકર પાછું આવવાની
રાહ ન જોતા, અને પોતાનાં બાપ શાહજહાંની
શીખામણુ ન માંનતા, પોતાનો જાઈ મુરાદ, અને

લસકર સાથે લઈ આગ્રા આગળ આવ્યો. લડાઈમાં દારાના હાથીને સલગતો ટેકું લાગ્યાથી દારા પોતે ઘોડા ઉપર બેઠો, એટલે લસકરે તેને ઘેરો નહી, તેથી લડાઈમાં ભગાણુ પડ્યું; દારા નહાસી ગયો. મુરાદને ઐરંગઝેબે પકડી દીલ્લી-માં કેદ કર્યો. શાહજહાને પણ નજરકેદ રાખી, ઐરંગઝેબ સ. ૧૬૫૭ માં ગાદીએ બેઠો, શાહજહાએ ૩૧ વરસ રાજ કર્યું.

અગાગિના પાદશાહા કર્તા શાહજહાને ખુબસુરત હિમારતોનો બહુ શોખ હતો, તેથી લડાઈમાં તેનો મુલક ઊજડ થયો ન હતો; એણે રતનજડાવ સિંહાસન મોરના આકારનું કરાવ્યું હતું, અને બેગમને માટે આગ્રામાં તાજમેહેલ કરાવેલાં છે, તેની તારીફ દુનીયામાં થાય છે.

—૦—

ઐરંગઝેબ.

ઐરંગઝેબ ગાદીએ બેઠા પછી, તેનો

બાહ્ય સુખ, ને દારાના સરદાર જસવંતસિંગ સાથે અલહાબાદ આગલ લડાઈ થઈ, પણ સુખ હાર્યો, એટલે નાહાસીને જોધપુર ગયો. પછી આરંગજેખનો દીકરો સુલેમાન, સુખને મલી ગયો, પણ તેને પસતાવો થવાથી સુખને છોડી પાછો ગયો, એટલે આરંગજેખે છોકરાને કેદ કર્યો, આરાકાનમાં સુખ ગયો, ત્યાંનાં બંડમાં સુખ, તેની સ્ત્રી, તેના છોકરા તે સર્વે માર્યા ગયા.

દારા, આગ્રામાંથી હારીને લાહોર, સિંધમાં થઈ ગુજરાત ગયો. તેને (મુરાદના મસરા) એ લસકરની મદદ આપી, તે લઈ અજમેર ગયો, ત્યાં આરંગજેખ સાથે લડતા દારા હાર્યો, તેથી ગુજરાતને મારગે સિંધ ગયો. સિંધની પુર્વેનાં એક તાલુકદારે કપટથી દારાને પકડી આરંગજેખ પાસે મોકલવાથી તેને મારી નાખ્યો.

વિજાપુરનાં આગલા હાકમે અહમદનગરના વજીર શાહજીને મેસુરની જાગીર આપી હતી.

અહમદનગરના હાકમે એ શાહજીના બાપ મા-
લોજીને પુના, સુરત જીલ્લામાં જાગીર આપી
હતી. પછી અહમદનગરના સરદાર જલ્દવરાવળી
કુત્બી જીજ્ઞાસા સાથે શાહજી પરણ્યો હતો,
તેને સ. ૧૬૨૭ માં શિવાજી નામે પુત્ર થયો.

શિવાજી પુનામાં કોડદેવ નામે બ્રાહ્મણ
પાસે રહી માહોટો થયો. તેણે તરતજ વિજ્ઞપુર-
માં સિંહગઢ, પુરંદર, તોરણા વિગેરે સ્ત્રીલ્લા લા-
ધા. તેથી વિજ્ઞપુરના રાજાએ તેના બાપને કેદ
કર્યો. તેણે દીલ્લીનાં તે વેળાના શાહજહાં નામે
પાદશાહની મદદથી શિવાજીએ પોતાના બાપને
હોડાવ્યો, અને વિજ્ઞપુરના સરદાર અફઝલ-
ખાની કોજને હરાવી, તેને કપટથી પ્રતાપગંઢના
કિલ્લા આગળ માર્યો.

ઐરાંગઝેબ તે વેળા પોતાના ભાઈઓથી
પરવારેલો હતો, તેણે શિવાજીની અહડતી જોઈ
પોતાનાં સરદાર સાહિસ્તખાને શિવાજી ઉપર

મોકલ્યો, તેને પણ કપટથી સ. ૧૬૬૨ માં
 શિવાજીએ હરાવ્યો. સ. ૧૬૬૪ માં શિવાજીએ
 સુરત લુટ્યું. દક્ષિણમાં શાહાજીએ ખુબ મુઝક
 જમાવેલો હતો તે સ. ૧૬૬૪ માં મરી ગયો,
 તથા શિવાજી પોતાને રાજા કેહવડાવવા લાગ્યો,
 માટે ઐરંગઝેબે લસકર મોકલ્યું, તેને તાબે
 થઈ શિવાજી દીલ્લી ગયો. તેને કેદ કર્યો. કેદ-
 માંથી સાધુસંતને મીઠાઈ મોકલતા, પોતે તે
 ટોપલામાં બેસી નાશી ગયો. સ. ૧૬૬૬ માં
 શાહજહાં મરી ગયો, ઐરંગઝેબના સરદારોએ
 બંગાળાની પુર્વેનાં કાશ્મીર, ઉત્તરમાં તીબેટનો
 ભાગ જીતી લીધો. શિવાજીએ અકબરનાં જેવી
 કીર્તિ જમાવી સ. ૧૬૭૨ માં ખાંનદેશ તથા
 સુરત લુટીને ઐરંગઝેબના સરદાર મોહાબત-
 ખાંને હરાવી, શિંહગઢનો કીલ્લો જીતી લીધો.

અફઘાન લોકોએ સ. ૧૬૭૧ માં બળ-
 વો કર્યો. તે સમયે નહી સ. ૧૬૭૬ માં ફત

(૪૬)

રામી જાતના વેરાગીઓએ બળવો કરીધો, તે સ. ૧૬૮૦ માં ઔરંગઝેબે બેસાડ્યો. શિવાજી મરી ગયો, તેના છોકરા સંભાળી ગાદીએ બેઠો.

ઔરંગઝેબે દક્ષિણમાં સવારી કરીને, ગોવલકોંડા, વિજયપુર, લીધા, ત્યાં તેનું રાજ વધી પડ્યું. પણ રજપુતો સાથે માથાવેરા બાબદ વાંધો પડ્યાથી, લડાઈ ચાલુ રેહતી હતી. તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૭૦૭ ને દીવસે ઔરંગઝેબ ૮૯ વરસની ઊંમરે મરણ પામ્યો. તે મરવાની અગાઉ તેને હાથે કરકામ થયેલાનો પરુતાવો કરીધો, તે સ્વધરમી હતો. એ પાદશાહ મુઘલ પછી મોગલવંશી રાજ્યનું જોર નબળું થતું ગયું.

બાહાદુરશાહ.

ઔરંગઝેબ મુલો, તેને પાંચ દીકરામાંથી ત્રણ જીવતા હતા, તેમાં અજીમ દીલ્લીની ગા-

દીએ બેઠા, તેણે સંભાળનાં છકરા શાહુને કેદ-
માંથી છોડી મુક્યો, પણ તેને મો અજમે મારી
નાખ્યો, ને ચોતે ખાહાદુરશાહ નામ રાખી પાદ-
શાહ થયો. કામખક્ષ દક્ષિણમાં રાજા હતો, તેની
સાથે લડાઈ ચલાવી એટલામા તે મરણ પામ્યો
સ. ૧૬૭૫ માં.

સ. ૧૫ શે પછી નાનકશાહી નામે નવો
ધર્મ શીખ લોકનો નીકળ્યો, તેમાં હિંદુ, મુસલ-
માનો દાખલ થતા, નાનકથી દસમે પુરૂષ ગુરૂ
ગોવિંદને મુસલમાનોએ માર્યો, પણ તેના નવા
સરદાર ખંડુએ, ખાહાદુરશાહના વખતમાં ખંડ
કર્યું. તે ખંડ એ પાદશાહે બેશાડ્યું, ને સ.
૧૭૧૨ માં તે ૭૧ વરસનો થઈ લાહોરમાં મરી
ગયો. તે પછી ખાહાદુરશાહના છોકરાઓમાં
અણખનાવ થયો. જુલશીકરની મદદથી મોહટ
છોકરા જહાંદારશાહને ગાદી મલી. તેણે તેના
ભત્રીજો ફરોખશીર નામે ખંગાળમાં હતો તેને

જીવતા રાખી, ખીજા બાધ્યોને મારી નાખ્યા. તે પછી ફરોખશીરે સૈયદ અબ્દુલ્લા, અને હુસેનએ બાધની મદદથી ખંડ કરી, જીલ્લશીકરને આગ્રા પાસે હરાવીને માર્યો, તથા દીલ્લીમાં જહાંઘરશાહને મારી નાખી; પોતે ગાદીએ બેઠા.

—૦—

ફરોખશીર.

શીખ સરદાર ખંદુએ ફરીને ખંડ કર્યું, તેને ફરોખશીરના સરદારે પકડીને મારી નાખ્યો. પાદશાહ પાસે હુસેને પોતાના બાધને રાખી, પોતે દક્ષિણમાં જઈ મરેઠા સરકાર સાથે સલાહ કરી, પણ ફરોખશીરે તે કબુલ નહી રાખવાથી, હુસેને મરેઠા સરકારની ફોજ લઈને સ. ૧૭૧૯ માં ફરોખશીરને મારી નાખ્યો, અને મહમદશાહ નામનાં બાળકને ગાદીએ બેસાડાયો; પોતે રાજકારભાર કરવા લાગ્યો. ફરોખશીરે છ વરસ રાજ કર્યું.

મહમદશાહ.

ફરોખશીરને સૈયદ હુસેને મરાવી નાખવા-
થી, તેના સરદાર અસોફખાં બહો ગુસ્સે થયો
હતો. તે વેળાએ બેઠુ બાધ સૈયદોમાંથી એક
મરી ગયો, અને એકને કાઢાડી મુક્યો. મહમદ
ખાજક હતો તેથી અસોફખાં વજીર થઈ રાજ
દારબાર ચલાવવા લાગ્યો.

દીલ્લી ઉપર ખાજરાવ બનાબપેશવાએ
સ. ૧૭૩૭ માં સવારી કરી, તેની બાપાલ પાસે
મોહટી લગાઈ થઈ, તેમાં અસોફખાં હાર્યો,
તેથી નર્મદા અને ચંબળા નદીના વચસો ભાગ
તથા પચાસ લાખ રૂપિયા, મહમદશાહ પાદ-
શાહ પાસેથી ખાજરાવને અપાવી સહલા કરી.

ખંડેરાવ દાબાડેની વડોદરાની ગાદી ઊપ-
ર તેના નાહના ખાલકને ખાજરાવે બેસાડ્યો,
પિનાજી ગાયકવાડને તેનો રક્ષક ઠરાવ્યો, ગાયક-

વાડના રાજની સ્થાપનાં વડોદરામાં સ. ૧૭૩૦ માં પિલાજીએ કરી.

ઈરાનના નાદરશાહ પાદશાહએ સ. ૧૭૩૮ માં કંદહાર જીતીને દિલ્લી ઉપર સવારી કરી, તેમાં મહમદશાહ કરનાલ પાસે હાર્યો તેથી તાબે કરી પોતે ઇરાન પાછો ગયો; પણ મહમદશાહના લસકરે નાદરશાહ સુવાની જોડી ગપ ચલાવી, તેથી નાદરશાહ ધણે ગુસ્સે થઈ, દિલ્લીમાંથી રતનજીત મારનું સૌંધાસન અને આસરે નવ કરોડ રૂપિયાની છુટ મેલવી, તે સાથે ત્રીસ હજાર માણસોને મારી નાખ્યા; પણ મહમદશાહ તાબે થયો તેથી દિલ્લીની ગાદીએ પાછો બેસાડયો.

દિલ્લીની રાજકન્યા, નાદરશાહના હોદરા સાથે પરણી, તેથી ધણાક હાથી, જિંટ, સેકડોં કારીગરોને ઇરાનમાં બધ ગયો.

અફઘાનીસતાનનાં અહમદશાહ અબદલ્લી-

એ હિંદુસ્થાન ઉપર સ. ૧૭૪૮માં સવારી કરી, તેને શાહાનવા અહમદશાહે હરાબો. મુમદશાહ ૨૯ વરસ રાજ કરી સ. ૧૭૪૮ માં મરી ગયો, તેથી તેના છોકરા અહમદશાહ ગાદીએ બેઠા.

ખાજુરાવે શાહી, વસંત જીતી સીધા, અને સ. ૧૭૪૦ માં મરણ પામ્યો. તેને ખાજાજી, રાધોખા, સમથેર ખાહાદુર ત્રણ દીકરા હતા. તેમાં મોટો ખાજાજી પેશવા ગાદીએ બેઠા.

ખાજાજી પેશવાનું નામ નાહના સાહેબ રાખ્યું, પછી સ. ૧૭૫૦ માં ખંગાજા, ખાહાર, અયોધ્યા પ્રાંત સીધા, એના બાપ રાધોખાએ હિંદુસ્થાનમાં પેહલી સવારી કરી, અને પેશવાની રાજગાદી પુનામાં ઠરાવી. સ. ૧૭૫૮ માં ખીજી સવારી કરી. પંજાબ ઉપર અમલ બેસાડ્યો. તે સમાચાર અહમદશાહને મળ્યાથી મોટોટી ફોજ લઈ મરાઠા ઉપર સવારી કરી હતી. અહમદશાહ ગાદીએ બેઠા પછી અફઘાની-

સત્તાનનાં અહમદશાહ એ ખીજી સવારી કરીને પંજાબ લીધું. દીલ્લીના ગાજીબીદીન સરદારે અ-સોફળના ઢોકરા હોલકરની મદદથી અહમદશાહને સ. ૧૭૫૪ માં મારી નાખ્યો. અને આબમગી રને ગાદીએ બેસાડ્યો. અહમદશાહે ૭ વરસ રાજ કર્યું.

આબમગીર ગાદીએ બેઠા પછી, પંજાબના અબ્દુલ્લીના સુબાને, ગાજીબીદીને દગાથી ઠેક કર્યો, તેથી સ. ૧૭૫૭ માં ત્રીજીવાર તે આવીને દીલ્લી છવી લીધું. ને ત્યાં સુબો રાખી પાડેા ગયો. તે સુબાને ખાળાજીના બાઈ રાધોખાએ કાઢાડી મુઠ્ઠા પંજાબ લીધું. તે પછી અહમદશાહ અબ્દુલ્લી ચોથીવાર દીલ્લીમાં આવી સ. ૧૭૫૯ માં આબમગીર તથા ગાજીબીદીનને મારી નાખ્યા. અહમદશાહ અબ્દુલ્લીની સાંભિ, મરાઠા સરદાર સદનાદુએ લખુ બાખની ફેજ બધ, પાણીપતમાં સ. ૧૭૬૧ માં લડાઈ કરી. તે વેળા અહમદશાહ

ની કોન એક લાખની હતી. મરાઠા સરદાર હા રયો, અહમદશાહ જીતીને અફઘાન ગયો તે પાછો આવ્યો નહી. મરાઠા લસકરના સરદારોનો નાશ થયેલો બાળાજી સાંબલી શોકમાં મરી ગયો. દી-ક્ષીની ગાદીએ આલમગીર, તે પછી શાહઆલમ નામનોજ પાદશાહ થયો.

—૦—

ઈંગ્લંડના લોકોનો વેપાર.

ઈંદુસ્થાનમાં મલબાર કાંઠે વેપાર કરવાને બાંને સિકંદર લોદીના વખતમાં સ. ૧૪૯૮ માં પોરકુંગીજ લોકો આવ્યા. તે લોકોએ સ. ૧૫૧૦ માં ગોવાને, સ. ૧૫૧૫માં દીવ, સ. ૧૫૫૮ માં દમણ જીતી લીધાં. ઈંગ્લંડની રાણી ઈલીઝાબેથ પાસેથી અંગ્રેજ લોકો પરવાનો મેલથી વેપાર માટે સુરતમાં સ. ૧૬૧૨માં વખાર કરી. સન ૧૬૪૦ માં મદ્રાસમાં થાણુ કર્યું. મુંબઈ બેટ પોર કુંગીજ લોકો પાસેથી અંગ્રેજ સરકારને મલેલું, ૬

પનીને સ. ૧૬૬૮માં તાબે થયું. સ. ૧૬૭૫માં ફરેં
ચ લોકોએ સુરતમાં વેપાર ચાલુ કર્યો, અને
ચાર વરસ પછી પાંદેચરીમાં ચાલું કર્યું. દે-
ન્શ લોકે ત્રીકકખારમાં સ. ૧૭ શે પછી વે-
પાર ચાલુ કર્યો. તે સર્વે લોકોએ પોતપોતાના
રાજ પાસેથી હિંદુસ્થાનમાં વેપાર કરવાની પર-
વાનગી મેળવીને આવેલા હતા. તેમાં અંગ્રેજ
લોકની કંપનીનું નામ ઇસ્ટ ઇન્ડીયા હતું.

પ્રથમ સર્વે ઇંગ્લેન્ડ લોકોને વેપાર બો-
હલો આપ્યો, તે આસ્તે આસ્તે પોરટુગીઝ અને
ને ખીજા નખજા પડી ગયા. ઇંગ્લેન્ડ અને ફ-
રેંચ વેપારની બે કંપની બાકી રહી. તે વખતે
હિંદુસ્થાનના રાજાઓ માહોમાહી લડતા તો એક
ને અંગ્રેજ તો સાંમિ વાસાને ફરેંચ કંપની
લડાઈની મદદ કરતા; તે મદદનાં બદલામાં જમી-
ન ગામો લેતા, યુરોપમાં ઇંગ્લેન્ડ અને ફરેંચ
સરકારને લડાઈ થવાનાં સમાચાર હિંદુસ્થાનમાં

આવયાથી, ખુલી રીતે અંગ્રેજ અને ફરેંચમાં
 વેર થયું, ફરેંચના કુશળને આસરે લસકર
 આવી સ. ૧૭૪૭ માં મદ્રાસ લીધું. તેમાં અં
 ગ્રેજને બંધીવાન પકડીયા. તે સમાચાર ધંગ
 ભંડ ગયાથી પાંદેચરી ઉપર અંગ્રેજો ઘેરે
 નાખ્યો. સ. ૧૭૪૮ માં ફરેંચ અને અંગ્રેજ
 ને સહલા થયાથી મદ્રાસ અંગ્રેજને પાછું મળ્યું.

પ્રતાપસીંહ નામે ઘસી પુત્રે શાહુરાજની
 તંજારની ગાદી લીધી હતી. ત્યારે શાહુરાજ
 અંગ્રેજને દેવીકોટનો કીલ્લો આપવો કરી મદદ
 માગી. એટલે પ્રતાપસીંહે દેવીકોટ અને વધારે
 મુલક અંગ્રેજને આપી સ. ૧૭૪૯ માં શાહુરાજ
 ની મદદ છોડવી.

નીજમ નાસીરજંગના અને અરકાટનો
 નવાબ અનવરુદ્દીનનાં તે વેળાએ મુઝફ્ફરજંગ
 અને અંદા શાહેબ સત્રુ થયા, તેણે ફરેંચની
 મદદ લીધી. નાસીરજંગ અને અનવરુદ્દીને અં-

ગ્રેજન્ટી મદદ લીધી. તે લોકોની કેટલીક બગાઇ
યઇ, તેમાં ફરેંચ જીત્યા, તેથી અરકાટની ગાદી
અંદા શાહેબને અપાવી. તેના બદલામાં પાંદેચરી
પાસેના ૮૧ ગાંમ ફરેંચે લીધા.

નાસીરજંગને ફરેંચ ગવરનર દુપક્ષીએ પ-
ઠાણો પાસે મરાવી નાખી, નીજમનો છોકરો
સળીબતજંગને નીજમની ગાદીએ બેસાડ્યો. તે
પછી અંબુર પાસે બગાઇ યઇ તેમાં અરકાટનો મુઝ
ફરજંગ હાર્યો, અને તેનો છોકરો મહમદઅલી
ત્રીચનાપક્ષી તરફ નાશી ગયો. એટલે ફરેંચ ત્રી
ચનાપક્ષી ઉપર મોઢોટી ફેંજ મોકલી ઘેરો નાખ્યો.
અંગ્રેજ ગવરનર રાખરટ કુલેવે ત્રીચનાપક્ષી ઉપર
નો ઘેરો ઉઠાવવાની તજવીજ કરવા લાગ્યો.

અંગ્રેજ ગવરનરની અકલથી ગોરા અને
કાળા પાંચસો માણસની ફેંજ નવાબની રાજ
ગાદી અરકાટ ઉપર હુમલો કીધો, તેથી ફરેંચ
લસકર રાજ ગાદી અરકાટનો ખંચાત કરતા ગયાં;

એટલે સ. ૧૭૫૧ માં મહમદઅલી છુટ્યો.

ફરૈંચી મદદ પછી ચંદા સાહેબને ન મળવાથી તંજાવરના રાજાના હાથમાં તે પકડાયો, તેને મારી નાખ્યો. અંગ્રેજે અરકાટની ગાદી ઉપર મહમદઅલીને સ. ૧૭૫૪ માં બેસાડ્યો.

સુરાજ ઉદયલા નામ જંગાણાના મુખાએ સ. ૧૭૫૬ માં કલકત્તા જીતીને ૧૪૬ અંગ્રેજોને અંધારી કોટડીમાં કેદ કર્યા, તેથી તેનો સવાસ ગુંગળાઈને મુવા. સ. ૧૭૫૭ માં અંગ્રેજ સરદાર કૈલેવે આવીને કલકત્તા પાછું લીધું. સુરાજ ઉદયલાની ગાદીએ મીરજાફર સરદાર પોતે બેસવાની મતનખથી લડાઈમાં સુરાજ ઉદયલાને મારી નાખ્યો.

અંગ્રેજ અને ફરૈંચ વચ્ચે કર્ણાટકમાં સ. ૧૭૬૧ માં લડાઈ થઈ હતી. ફરૈંચ સરદાર લાલીએ મદ્રાસને ઘેરો નાખ્યો, અંગ્રેજે મદ્રાસ અને ફરૈંચનું પાંદીચરી લીધું. ફ્રાન્સ સરકારે લાલી સરદારને પાછો ફ્રાન્સમાં બોલાવી મારી

નાખ્યો. સ. ૧૭૬૧ પછી હિંદુસ્થાનમાં ફક્ત અંગ્રેજ કંપની રહી. તે વેળાએ નીળમ પાસે થી ઊત્તર તરફના અંગ્રેજને પાંચ પ્રાંત મળ્યાં. ફરાંસ સાથે અંગ્રેજને મલાહ થવાથી પાંદોચરી નું પ્રાંત ફરેંચને પાછું મળ્યું.

મીરજીર ગાદીએ બેઠા, પછી કબુલાત પ્રમાણે અંગ્રેજને નાણાનું બરાણું ન થવાથી અંગ્રેજે તેના જમાઇ મીરકાસમને ગાદીએ બેસાડ્યો. જકાત ખાખત તેને વાંધા પડવાથી તે અયોધ્યામાં નાશી ગયો. ફરીને મીરજીર નવાખ થયો, પણ તે મરી ગયો.

સ. ૧૭૬૪ માં અંગ્રેજના લસકરમાં બેઠીલી થવાથી મેજર મનરોએ એ બંદોબસ્ત કર્યો. સ. ૧૭૬૫ માં બારડ કલૈવ કલકત્તાનો ગવરનર થઈને હંગલંડથી આવ્યો. તે વેળાના નવાખ નીળમ ઉદવલાને ૫૦ લાખ રૂપિયાનું શાળીયું ખાંધીને, તેના રાજ કારબાર અંગ્રેજે લી

(૫૯)

ધા. તે પછી બહાર, ઝોઢીઆનાં પ્રાંતો લીધાં.

—૦—

હેદરઅલી.

મૈસુરના ચીક કરબ્બુ રાય રાજાને કારખા
રી નંદરાજ હતો તેને હેદરઅલીનામે અગાઉ
ના સરદારે પોતાના કરબ્બુ રાય રાજાને તથા નંદ
રાજ કારખારીને નેમણ્ણુક થરાવી, પોતે રાજ કરવા
લાગ્યો. સ. ૧૭૬૭ માં અંગરેજ સાથે તેને લડાઈ
થઈ, તેમાં એક બે વખતે હારીને અને હરાવીને
સ. ૧૭૬૯માં એક ખીજાને મદદ આપવાનું ઠરા-
વીને સલાહ કરી, સ. ૧૭૭૪માં કલકત્તાના ગવર્નર
હસ્તીગે અયોધાના નવાબને મદદ કરી રોહીલા
હુટારાનો નાથ કીધો. મરાઠા હેદર ઉપર પાછી
અહડાઈ કરી, તે વખતે અંગરેજે તેને મદદ ન
કરી, તેથી અંગરેજના સરદાર બેલી સાથે સ.
૧૭૮૦ માં કાંચીપુર પાસે લડાઈ કરીને હરાવ્યો.
સ. ૧૭૮૧ માં અંગ્રેજના સરદાર કુટને

ઉપલી જગ્યાએ હરાવ્યો. તે પછી હેદરના છોકરા ટી
પુએ અંગ્રેજ સરદાર ત્રાથવેટને પ્રથમ અને ખી
જી વેળા કુટ સાહેબને હરાવ્યો. સ. ૧૭૮૨ માં
હેદર મરાઠુ પામ્યો, તેથી એક ખીજનો મુલક
પાછો આપવાને ઠરાવી સત્તાહ કરી. તે વેળાએ
કલકત્તામાં હેસ્ટીંગ નામ ગવર્નર હતો.

સ. ૧૭૭૨ માં માધવરાવ પેશવા દક્ષીણ
માં મુત્ત પછી તેની જગ્યાએ તેના બાઈ નારા
યણુ પેશવા થયો. પેશવા અને અંગ્રેજ સાથે લ
ડાઈ ચાલી પણ સ. ૧૭૮૨ માં સત્તાહ થઈ.
કાશીના રાજા અને અયોધ્યાના નવાબની માતા
પાસેથી હેસ્ટીંગે જખરદસ્તીથી ખંડણીના પૈ
સા કહડાવ્યા તેથી તેના ઉપર અનીલીથી રાજ્ય
અસાવવાની ફરીઆદ થઈ. સ. ૧૭૮૫ માં તેને
ધંગલંડ જવું પડ્યું. તેની બદલીમાં લાર્ડ કાર
ન બાક્લીશ ગવર્નર થયો. તેણે અયોધ્યાના ન
વાબની ખંડણી આછી કરી, નીજામ તથા મ

રૂઠા સાથે સલાહ કરી.

અંગ્રેજ સરકારે પરેખીઅને નીજમની કુમક લઈડીપુ સાથે પાછી લડાઈ ચલાવીને હરાવ્યો. સ. ૧૭૯૩ માં ડીપુનું અરકું રાજ્ય લાગુ રાજકર્તાએ બધને સલાહ કરી.

નારાયણ પેશવા મરણ પામવાથી તેની જ ગ્યાએ સવાઈ માધવસવ થયો, તેણે આપઘાત કર્યો, તેથી બાજીરાવ પેશવા થયો, ૩૫ સોડા પાસેથી સોંહભદ્રીય સ. ૧૭૯૫ માં અંગ્રેજ સરકારને મળ્યો.

સ. ૧૭૯૯માં મવરનર વેલસલીએ ડીપુ સાથે બડાઈ કરીને તેનું રાજ ભીખું. સ. ૧૭૯૯માં સુરતનાં અને તંજાવરના નવાબને સ. ૧૮૦૧ માં અરકોટના નવાબને વરથાસન ખાંધી ને તે નો શરવે મુબક અંગ્રેજ લીધો.

બાજીરાવ પેશવાનો સરદાર સીંધઆ અ ને હાલકરે પુનાની ગાદીનું રાજ્ય દબાવ્યું, તે

(૧૨)

થી બાહુરાવે વસંતમાં આવી અંગ્રેજીની મદદ
થી તા. ૩૧ મી દિસેમ્બર સ. ૧૮૦૨ ને દીવ
સે બાહુરાવ પાછો ગાદીએ બેઠો. સ. ૧૮૦૩
માં અંગ્રેજ સાથે વરાડના રધુજી ભોસલા અ
ને દોલતરાવ સીંધીઆને લડાઈ ચાલુ થઈ, તે
માં વરાડનો રધુજી સ. ૧૮૦૩ માં અને સ.
૧૮૦૪ માં દોલતરાવ હાર્યા તેથી અંગ્રેજના
હાથમાં ધણો મુલક આવ્યો. દીક્ષીના શાહાઆ
લમને વરશાસન પંદર લાખ રૂપીઆનું બાંધીને
તેનો મુલક અંગ્રેજ લીધો. સ. ૧૮૦૪.

સિંધીઆ અને હોલકરે સ. ૧૮૦૪ માં
વેલસ્તી ગવરનર સાથે લડાઈ ચલાવી, સ. ૧૮૦૫
માં સિંધીઆ સાથે મલકમ શાહેએ અને હોલ-
કર સાથે લેક શાહેએ નુકશાન ખમી સલાહ કરી.

અંગ્રેજને નેપાલના વિક્રમ રાજાનાં ભા
મસિંહ સરદાર સાથે સ. ૧૮૧૪ માં લડાઈ
થઈ, તે પાહડી ખાંત હોવાથી અંગ્રેજ હાર્યો,

પછી લગાઈ કરીને સ. ૧૮૧૬ માં સલાહ કરી.

અંગ્રેજ સાથે પેરવાને વારમવાર લડાઈ ચાલુ રહેલી હતી તે સ. ૧૮૧૮ માં આઠ લાખ રૂ પીઆનું વરસાસન પાંધીને ખાજુરાવ કાશીમાં જઈ રહ્યો. તેથી પેરવાનો આખો માહારાજ દેશ અને ગુજરાતનો ભાગ અંગ્રેજને મળ્યો.

નાગપૂરનો રાધોજી સ. ૧૮૧૬ માં મરણ પામ્યો, તેની ગાદી સાજી તેના છોકરાને મળી પણ તે આપઘાત કરી મરણ પામ્યો, તેના કુટુંબી આપા શહેન ગાદીએ બેઠો, તેણે અંગ્રેજ સાથે લગાઈ કરીને હાર્યો તેથી શરવે દેશ અંગ્રેજને તાબે થયો સ. ૧૮૧૮ માં.

પાંડારા—અગાઉથી જુઠારાવોની ટોલીઓ મલીને જંગલમાં રાહાદારીઓને જુઠાં અને ગામે ઉપર ધાડાવો નાખતા હતાં તેનો અંગ્રેજ સ. ૧૮૧૮ માં ખંદોબરુત કીધો.

બ્રહ્મદેશ—રાજને અંગ્રેજ સાથે લગાઈ

આજીવી હતી તેમાં આશામ, આરાકાન, ડીના સ
રીમના પ્રાંતો અંગ્રેજને સ. ૧૮૨૬ માં મળ્યાં.

કાઝુલ—ગી ગાદી નો દાવો કરનાર શાહસુળ
કલકત્તાના બારડ આકલંડને સરજુ થયો, તેથી
પંજાબના શિખ રાજા રણજીતસીંગ સાથે સ.
૧૮૩૮ માં સલાહ કરીને કાઝુલના દોરત મહ-
મદ સાથે બડાહ કરીને હરાવ્યો, અને તેની રા-
જ ગાદીએ શાહસુળને સ. ૧૮૩૯ માં બેસાડ્યો.
સ. ૧૮૪૧ માં કરીને ખંડ થયું તેમાં શાહસુળને
મારી નાખ્યો. તેની મદદે અંગ્રજી બસકર ગએ
બાને ધણુ દુખ ખમવું પડ્યું ; સ. ૧૮૪૩ માં
દોરત મહમદ પાછો ગાદીએ બેઠો.

સિંધ—સિંધના અમીરો સાથે સર આરબસને
પીઅર હેદ્રાબાદના મીઆણી જામમાં બડાહ
કરીને સિંધનો આખો પ્રાંત સ. ૧૮૪૩ માં લીધો.

પંજાબ—પંજાબના રાજા રણજીતસિંઝ મ.
૧૮૩૯ માં મરજુ પામવાથી તેનો નાહનો પા-

બક દુલીપસિંગ ગાદીએ બેઠો. રાજનો વહીવટ તેની માતા કરતી હતી. તે અને ગીબ શીખ રાજને અંગ્રેજ પ્રાંત ઉપર લગભગ મલાલી પામી શીખ લોકો હાર્યા, એટલે રાજાના નદીની બે બેનો પ્રાંત અંગ્રેજને આવી સ. ૧૮૪૬ માં સજાદા કર્યું. તે પછી અંગ્રેજ અને શીખ સરદારો સધે પછી બડાહ આવી. તેમાં ગીબ લોકો હાર્યા, પંજાબનો સરવે પ્રાંત અંગ્રેજને સ. ૧૮૪૯ માં ગલ્યો.

અઝી દેશ ઉપર સ. ૧૮૫૨ માં કબજાના બપરનર જનરલ લારડ કેનહાડસીએ લગભગ માં કલ્યું, તેમાં અઝી લોકો હાર્યાં તેથી સ. ૧૮૫૩ માં પેશુ, રંગુનનો મુકલ અંગ્રેજને ગલ્યો.

નાગપુર—નો રાજા બ્રિસલો ગરામ પામ્યો, તેનો વારસો કોઈ ન હોવાથી સ. ૧૮૫૪ માં તેનું રાજ અંગ્રેજને ગલ્યું. સ. ૧૮૫૬ માં અયોધ્યાના નવખની ગેરવાજબી ચાલને લીધે તેનો પ્રાંત અંગ્રેજે લીધો.

ખાજીરાવ પેશવાનાં ભગીન નાહના સાહે-
બને ઊકરે ન હોવાથી, જ્યારે લેવાનો તેને
અટકાવ થવાથી તેણે, તથા હિંદુ અને મુસલમાન
અંગ્રેજીતસકરને, ખંડુકના યોગ્ય મુખથી તેડવા-
નો હુકમ થવાથી, વગ્રાવ થવાના વેદવથી સ
૧૮૫૭ માં જંગલાની દેશી ફેલે ખાતે કાઢી,
તે સથે મીરત, મહનપુર, દીલી અને બીજા
ઠેકાણાના અંગ્રેજ દેશી તસર અને જાગી
રાણા, અપેધીઆની પગમ નાહના સાહેબને
મલી જમને હિંદુસ્તાનમાં પાંડ હુકુ, તેનો મા-
હો સમ્પત્તિ તમામ દેશી હતા. તે ખંડ અંગ્રે
જ સેન્યાપતિ હિરેજ ક અહમદી મદનગીથી
ખેડુ પણ દેશી રાખવાને જ્યારે લેવાને અંગ્રેજ
સરનારથી અટકાવ હોતો તે ખુલ્લા થયે.

હિંદુસ્તાનનું રાજ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને
તાંમે હતું, તે સ. ૧૮૫૮ નાં નવંબર મહીના
થી મહારાણી વિક્ટોરિયાનાં તાબામાં ગયું.

વંશાવળી.

ગીજનો વંસ.

અમમગીને—૧૫
 સમદતગીને—૨૦
 સુસતાન મહમદે—૩૩
 મસાગીદે—૧૦
 મોદુદે—૬
 અમમદુન દસને—૨
 ફરફ દાદે—૭
 ફાંપ્રાડીમે—૩૧
 મસાદદ પીળો—૨૫
 અમમન બિ—૪
 બે—૩૪
 અમમમમમ—૪
 અમમમમમ—૪
 અમમમમમ—૪
 અમમમમમ—૪
 અમમમમમ—૪
 અમમમમમ—૪
 અમમમમમ—૪

ગુલામ વંશ

કુતબુદીને—૪
 આરામ—૧
 અમમમમ—૨૫
 રજીઆ બેગમ—૩
 મમમમમ—૨
 અલાગીદીને—૫
 નાશરદીને—૨
 અમમમમ—૨૦
 ફરફદે—૨

ખાલજી વંશ.

અલાગીદીને—૭
 અમમમમ—૨૧
 મુગારફે—૪

તથાલખ વંશ.

અમમમમ—૪
 અમમમમ—૨૬
 શરિમુદીને—૩૭
 નાસરદીને—૪

અબુગકર—૧
 મહમદે—૧૮
 દોલતખાં લોદી—૧૧
 સૈયદ વંશ.
 ખીનરખાં—૭
 મુખારકે, મહમદે ૨૯
 અબાઉદીને }
 લોદી વંશ.
 બહિલોખાં—૩૮
 શિકંદરે—૨૮
 હમ્મદિમે—૧૦
 મોગલ વંશ.
 બાબરે—૪
 હુમયુન—૨૬
 અકબરે—૫૦
 જહાંગીરે—૨૨
 શાહજહાં—૩૧
 ઓરંગઝેબે—૩૯
 બહદુર શાહે—૫
 જહાંઘરશાહે—૧
 પ્રોફશીરે—૬

મહમદશાહે—૨૯
 અહમદશાહે—૬
 આલમગીરે—૫
 મરેઠા વંશ
 શિવાજી—૧૬
 સખાજી—૯
 રાજગમ } ૧૮
 તારાખાં }
 શાહુરાજ—૪૨
 રાજગમ ખીન—૨૮
 શાહુગમ ખીન—૩૧
 પ્રતાપસિંહ—૧૦
 પેશવા વંશ.
 બાજાજીએ—૬
 બાજીરાવ—૨૦
 નાહાસાહેબ—૨
 માહબતરાવે—૧૧
 નારાયણ રાવે—૨
 સયાઈનાહબતરાવે—૨૧
 બાજીરાવ ખીન—૨૨
 સમાપ્ત

